

sadəcə fərqlidir, hər misra, hər yeni bir şeir, yeni intonasıya ilə başladığından bəzən təcrübəsiz oxucu üçün həzm edilməsi çətin olur.

Əli Kərimin "Heç - heçə" şeiri var; ölümlü gəlir bir nəfərin canını almağa - hesab 0 - 0 olur. Çünki ölümün apardığı insan da heçlik imiş... Amma Əli Kərim ölümə 10-0 hesabı ilə qalib gəlmiş. Şair Kələntər Kələntərlə deyirdi: "Qəbrin üstə gəl qoymağa əlim gəlməz, Əli Kərim"

Əli Kərimin, deyilənə görə, ən çox sevdiyi şairlərdən biri də Orxan Vəli olub. Hətta onun şərfinə kiçik oğlunun adını Orxan qoyub. Amma Əli Kərimin heç bir şeiri Orxan Vəlinin şeirinə bənzəmir və Azərbaycan ədəbiyyatında heç kəs Əli Kərimi təqlid edə bilmir, hətta davamçısı belə ola bilmir. Əlbəttə, bu, Əli Kərim istedadının bənərsizliyidir.

Mənə elə gəlir ki, ən gözəl şeir intonasıyadan başlayır və Əli Kərim intonasıyalar şairidir. Onun hər bir şeiri yeni bir intonasıya ilə başlayır. Fikir verin:

**Nə xoşbəxt imişəm bir zaman, Allah,
Xəbərini olmaıyıb bu səadətədən.
Nə xoşbəxt imişəm, xoşbəxt, nə xoşbəxt,
Bu gün eşitmişəm bunu həsrətdən.
(Intonasıyaya bax!)**

Açıq hecalar navaçılar kimi oynayırlar. Elə bil yağışın altına açılmış əllərdir. Aşağıdakı şeir isə başqa bir intonasıyadır.

**Mən belə bilsəydim kənlüğüm dəli,
Sərsəri vaxtında atardım səni.
Dəlilini aldatmaq çətin deyil ki,
Deyərdim gəl ataq bu nəzərin.
(Yenə fərqli bir intonasıya!)**

Və yaxud:

**Həkim ki girdi
Xəstanin qılığına,
Nəse pıçıldadı
Qohumlarının birinin
Qulağına,
Onda həkim
Salam - Əleykimi!
(Bu da fərqli bir intonasıya!)**

Yenə:

**Nə bu dərd gərəkdir uşaqlar üçün,
Nə də aramızda bu narazılıq.
Biz dərdin, kədərin özündən belə,
Onlara səadət yaratmalıyıq.
(Bu da ayrı bir intonasıyadır!)**

Nəinki şeirlərində, hərəkət və davranışlarında, məqalələrində, fikirlərində, danışdıqlarında, və nəhayət, iri həcmli nəsr əsərlərində belə, Əli Kərimin hamısı özünə məxsus intonasıyası olub.

Deyərlər, Əli Kərim öləndə deyirmiş: "Yaman ölürəm".

Bu da yeni bir intonasıyadır.

Əli Kərim bu günün yox, gələcəyin şairidir.

Biz böyük intonasıyaları şairinə, Əli Kərimə doğru yol gedirik. Amma o da yol gedir bizdən qabaqda...

Qəşəm NƏCƏFZADƏ

◆ Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq

Nərgiz CABBARLI

Yeni yaradıcılıq təmayülləri, ədəbi qruplar və avanqard poeziya

XX əsrin sonu, XXI əsrin əvvəllərində meydana çıxan yeni yaradıcılıq təmayüllərinin yetişməsi üçün üç əsas amilin mövcudluğu şərt idi:

1. İctimai-siyasi və sosial mühitin xaosik vəziyyəti və onun doğurduğu inkarçıqlıq hissi;

2. Qloballaşma prosesinin başlaması nəticəsində cəmiyyətdə milli-ənənəvi dəyərlərlə kosmopolit düşüncənin qarşı-qarşıya gəlməsi;

3. Dünya ədəbiyyatında gedən proseslərlə təmasın aktivləşməsi;

Araşdırdığımız tarixi mərhələ həm geniş miqyasda dünyada, həm sosialist respublikalarında, həm də Azərbaycanda baş verən hadisələr tələklülərdə siyasi-ideoloji dönüş yaratmaqla bərabər estetik düşüncə stereotiplərinin ləxlaması, dağılması, yeniləri ilə əvəzlənməsi üçün real şərait yaratmışdı. Yeni avanqard meyillərin, və yaradıcılıq təşkilatlarının, klassik AYB-yə alternativ qrupların meydana çıxması, cəmiyyəti, əvvəlki estetik yanaşmaları inkar edən təmayüllərin yaranması günün tələbi idi. "İtirilmiş" və ya "İtirilməkdə olan ədəbi nəsil" vardı ki, onların yaradıcılıqlarının əhəmiyyətli dövrü siyasi proseslərin dinamik inkişafı və müharibənin qarşıqlıq zamanı ilə üst-üstə düşmüşdü. İster yaradıcılıq, ister mənavi-psixoloji, istərsə də sosial-iqtisadi təminatlılıq bu ədəbi nəsilə cəmiyyətdə də, ədəbi mühitə də, artıq formalaşmış və təmin olunmuş, yaradıcılıqlarını təsdiqləmiş ədəbi nəsilə də aqressiv münasibətə səbəb olmuşdu. Cəmiyyətin inqilabi ab-havası və senzurasızlıqlıq mühiti bu prosesin yetişməsinə əhəmiyyətli rol oynadı. Əgər mühitdə siyasi-ideoloji cəhətdən azadlıq və inqilabi əhval-nühiyyə olmasaydı, bu təmayüllər öz varlığını elan edə bilməyəcəkdi.

Avropa, Rusiya, Qərb ədəbiyyatında avanqard təmayüllər XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində meydana çıxıb. Azərbaycanda isə XX əsrin əvvəllərində təbii olaraq başlayan proses milli azadlıq ideyası ilə birlikdə böyülmüş, yaranmaqda olan sosialist quruluşunun ideoloji başqısına məruz qalmışdı; sovet dövründə belə bir prosesin baş qaldırması isə mümkün deyildi. Bir çox ölkələrdə bu, "qeyri-rəsmi ədəbiyyat", "dərç olunmayan ədəbiyyat", "özünüdərc ədəbiyyatı" kimi müşahidə edildi. Məsələn, Rusiyada XX əsrin ilk onilliyində baş qaldıran avanqard təmayüllər, bir də "ikinci avanqard dalğası", "neoavanqard" şəklində 1970-ci illərdə meydana çıxdı (12, 18; 10, 296). Azərbaycanda da belə bir hərəkətin rus ədəbiyyatı və ədəbi mühiti ilə xüsusi təması olan şairlər tərəfindən başlandırılması qununauyğun haldır. Ölkəmizdə yalnız 1970-ci illərdə - siyasi senzuranın "yüksəlmə" dövründə "qeyri-rəsmi" ədəbiyyat kimi formalaşan yeni yaradıcılıq istiqamətləri qismən görünməyə, poeziyada (həm də ədəbiyyatda) modernist yaradıcılıq təmayülü şəklində təzahür etməyə, 90-cı illərin əvvəllərindən etibarən isə cəmiyyətdəki senzurasızlıqlıq şəraitində artıq var olduğunu elan etməyə başladı.